

(3) *The brightness of such stars may change almost imperceptibly or violently* ‘Яркость таких звезд может измениться почти незаметно или, наоборот, очень сильно’.

В данном случае денотативный объект *stars* ‘звезды’ и параметр *brightness* ‘яркость, освещенность’, по которому происходит изменение, вербализуются через словосочетание с предлогом *of* и находятся в позиции первого именного элемента, редуцируя при этом пропозицию до одного актанта.

В употреблении такого рода происходит вытеснение субъекта из номинативных составляющих предложения. Реальный производитель действия / каузатор / источник изменения оказывается конструктивно невыраженным либо получает позиционную представленность посредством предложного сочетания или посредством обстоятельственного придаточного предложения:

(4) *When the eastern sky began to brighten with a new sun, ...* ‘Когда небо на востоке начало светлеть с восходом солнца, ...’.

Данный фрагмент предложения демонстрирует способ репрезентации ситуации параметрического изменения, где источник энергии, сила *sun* ‘солнце’, являющаяся денотативным субъектом актуализируется в предложной группе *with a new sun*; в позицию подлежащего помещается денотативный объект *sky* ‘небо’.

Отдельного внимания заслуживает вариант языкового воплощения ситуации, в которой на денотативном уровне наблюдается совмещение субъекта и объекта изменения, т. е. деятель является одновременно источником и предметом воздействия. Например:

(5) ... *the RNA can replicate itself independently of DNA* ‘...РНК может воспроизводиться (дословно: ‘воспроизводить себя’) независимо от ДНК’.

В рассматриваемом случае денотативная направленность действия субъекта на самого себя не совпадает с направлением вектора отношений в пропозиции от агентива к пациентиву, формально выраженным с помощью возвратного местоимения *itself*.

Ю. В. Маліцкі (Інстытут мовазнаўства НАН Беларусі, Мінск, Беларусь)

ТЭКСТАВАЯ ДАМІНАНТА І СРОДКІ ЯЕ ФАРМІРАВАННЯ Ў БЕЛАРУСКІМ ГУТАРКОВЫМ МАЎЛЕННІ

Ва ўмовах вуснага гутарковага маўлення максімальна поўнае разуменне сэнсу выказвання і адэкватная інтэрпрэтацыя яго канататыўнага боку часта з’яўляецца адной з істотных праблем. Канататыўны змест, які будзеца на базе сістэмы асацыятыўных сувязей, рэалізаваных у тым ліку пры дапамозе невербалізаваных семантычных кампанентаў, дапускае шырокую варыятыўнасць.

У сувязі з паняццем «сэнс тэкста» ў лінгвістычнай літаратуры актыўна выкарыстоўваецца тэрмін «тэкставая дамінанта». Тэарэтычная сутнасць гэтага тэрміна базуецца на думцы Л. С. Выгоцкага аб тым, што тэкст з’яўляецца адзінствам, у межах якога можна вылучыць дамінуючыя элементы.

Яны, паводле даследчыка, дэтэрмінуюць сэнсава-канататыўную арганізацыю ўсёй структуры. З пункту погляду рэалізацыі тэкставая дамінанта прадстаўляе сабой моўна аформлены акцэнт, які істотна ўплывае на разуменне тэкста.

У штодзённай вуснай камунікацыі такі акцэнт, паводле назіранняў, часта рэалізуецца за кошт мэтанакіраванага парушэння звычайнай маўленчай плыні пры дапамозе пэўных сродкаў. Выхад за межы ўмоўнай камунікацыйнай нормы становіцца элементам паводзін, які мае на мэце перадачу сігналу, што фарміруе неабходнае ўспрыняцце і інтэрпрэтацыю зместу выказвання. Найбольш эфектыўным, даступным і, адпаведна, пашыраным спосабам рэалізацыі названых маўленчых дзеянняў з'яўляецца парушэнне лексіка-стылістычнага канона. Яго сутнасць заключаецца ў свядомым увядзенні ў маўленчую плынь іншароднай моўнай адзінкі, знешняе аблічча якой рэзка кантрастуе з моўным асяроддзем. Такім чынам фарміруецца маўленчы акцэнт выказвання, а моўныя адзінкі, якія яго фармалізуюць, выконваюць ролю тэкставай дамінанты.

У якасці крыніцы гутарковага матэрыялу была абрана «Хрэстаматыя па беларускай дыялекталогіі. Цэнтральная зона» [1]. Выданне ўключае ў сябе аб'ёмны тэкставы блок (больш за 2000 фрагментаў) і, на нашу думку, адэкватна адлюстроўвае актуальны стан сферы жывой рэгіянальнай камунікацыі.

Так, у выказваннях тыпу *Сварка ўсякая праізвадзілась у каваля ў руках* [1, с. 78]; *Толькі падышлі да калоцца, сытнулі ужо трохі, і тут парцізаны іх паймалі на месьці прыступлення* [1, с. 91]; *Ну што, Кіра Паўлаўна, раскавай, як было, ісьцінную праўду* [1, 90], а таксама *І тым, хто едзе на Чаханстоў, дарам даюць каву бурэнца і булэчку бяла і газету* [1, с. 399]; *Ах, бацюшкі, Янка! Янка пшыехала!* [1, с. 487]; *Я по географіі, по мапе польской, любой город вам покажу* [1, 488] лексемы *праізвадзілась, ісьцінную пшыехала*, а таксама спалучэнні слоў *на месьці прыступлення, каву бурэнца і булэчку бяла, по мапе польской* выразна вылучаюцца на фоне моўнага акружэння. Фармальным маркерам, які адрознівае згаданыя сродкі на фоне іншых, з'яўляюцца артыкуляваныя граматычныя асаблівасці іншых моў – рускай і польскай. Суб'ект маўлення наўмысна падкрэслівае гэтыя асаблівасці. Такія дзеянні рэалізуюцца адзінкава, і ў далейшым ходзе выказвання моўца вяртаецца да звыклай для сябе беларускай арфаэпічнай манеры. Такім чынам, моўца ўспрымае гэтыя словы як іншародныя ў складзе звыклай для сябе маўленчай плыні і імкнецца, каб у слухача склалася такое самае ўражанне. Варта адзначыць, што лексічныя элементы рускай і польскай моў выступаюць у якасці сродкаў фарміравання тэкставай дамінанты гутарковага выказвання ў пераважнай большасці выпадкаў. Як правіла, гэтыя асобныя словы або словазлучэнні не болей за тры кампаненты.

Роля польскамоўных і рускамоўных лексічных элементаў як сродкаў пабудовы зместава-канататыўнай сістэмы аповеду найбольш відавочная тады, калі названыя элементы сумяшчаюцца ў маўленчай плыні аднаго інфарманта. У такіх выпадках яны выступаюць у якасці маркераў, неабходных для размежавання канцэптuallyных сюжэтна-тэматычных сфер. Так,

у адным з тэкставых фрагментаў інфармант распавядае пра падзеі канца Другой сусветнай вайны – пра сваё знаходжанне ў нямецкім палоне, вызваленне з палону, акалічнасці самастойнага вяртання ў СССР праз тэрыторыю Польшчы. У залежнасці ад зместу аповеду змяняецца і характар падбору лексічных сродкаў. Так, калі інфармант расказвае пра савецкіх салдат, ён раз-пораз карыстаецца словамі відавочна рускамоўнага паходжання (*міцінг, сабранія, сълетствие, ізьмена родзіне, ізьвяшчэньне, замясьціцель прэседацеля* і інш.). Пры аповедзе пра паездку па тэрыторыі Польшчы інфармант выбірае лексічныя элементы польскамоўнага паходжання (*поцяг, кава, булэчка, цамантовы, бэньдзе до стэму* і інш.). Вельмі паказальным у гэтым сэнсе з’яўляецца той факт, што пры ўездзе на тэрыторыю, якую кантралююць савецкія салдаты, “поцяг” (пол. цягнік – *Заўвага аўт.*) у маўленні інфарманта ператвараецца ў “поест” (*Узяў білет на поцяг [1, с. 399] – Задзержылі наш вагон, поест, і так: – Пашипарт, документ, – краснапагоннікі этые [1, с. 400]*). Гэта, на нашу думку, яскравы прыклад мэтанакіраванага адбору моўных знакаў у якасці сродкаў пабудовы зместава-канататыўнай сістэмы вуснага тэксту шляхам актуалізацыі невербалізаваных семантычных кампанентаў.

Такім чынам, выкарыстанне лексічных сродкаў польскай і рускай моў у якасці тэкставай дамінанты беларускага гутарковага выказвання, відавочна, мае на мэце фарміраванне канатацыйнага фона, які дапамагае слухачу ўспрыняць і максімальна дакладна інтэрпрэтаваць эмацыйна-ацэначныя асаблівасці выказвання і суб’ектыўную пазіцыю моўцы адносна іх.

ЛІТАРАТУРА

1. Хрэстаматыя па беларускай дыялекталогіі. Цэнтральная зона / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы; уклад. В. Д. Астрэйка [і інш.]; навук. рэд. Л.П. Кунцэвіч, В.М. Курцова. – Мінск : Беларус. навука, 2009. – 529 с.

Е. Ю. Малышева, С. Е. Цветкова (НГПУ ім. К. Минина,
Нижний Новгород, Россия)

ПОДЪЯЗЫКОВОЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ПАССИВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ (на материале авторской речи и диалога)

Проблема залога в английском и русском языках считается относительно мало изученной и вызывающей много споров и разногласий. Можно сказать, что стройной теории о залогах до сих пор не удалось разработать ни одному представителю различных школ и направлений: в каждом из появляющихся исследований по проблеме залога обнаруживаются все новые вопросы, дается критический анализ выводов и положений. Так, долгое время бытовало мнение о высокой частотности употребления пассивных конструкций в английском языке по сравнению с русским. Однако когда